УДК 343.85

Бучинський В. В., слухач магістратури кафедри кримінального права та кримінології ЛьвДУВС

Використання засобів масової інформації для віктимологічної профілактики злочинів

Стаття присвячена аналізу можливості та необхідності використання засобів масової інформації у процесі віктимологічної профілактики злочинів. Визначено основні недоліки взаємодії правоохоронних органів та засобів масової інформації у процесі профілактики негативної поведінки жертв. Доведено, що інформування громадян правоохоронними органами про факти та способи вчинення злочинів має велике превентивне значення у віктимологічному плані, оскільки дає змогу потенційним жертвам уникати злочинних ситуацій, прогнозувати дії зловмисника, давати їм належну відсіч, сприятиме наданню з боку громадян відомостей, що сприятимуть виявленню та розслідуванню злочинів, особливо латентних.

Ключові слова: жертва злочину, віктимологічна профілактика злочинів, засоби масової інформації, Інтернет, соціальні мережі.

Статья посвящена анализу возможности и необходимости использования средств массовой информации в процессе виктимологической профилактики преступлений. Определены основные недостатки взаимодействия правоохранительных органов и средств массовой информации в процессе профилактики негативного поведения жертв. Доказано, что информирование граждан правоохранительными органами о фактах и способах совершения преступлений имеет большое превентивное значение в виктимологическом плане, поскольку дает возможность потенциальным жертвам избежать преступных ситуаций, прогнозировать действия преступника, давать ему надлежащий отпор, способствует подаче со стороны граждан ведомостей, способствующих выявлению и расследованию преступлений, особенно латентных.

Ключевые слова: жертва преступления, виктимологическая профилактика преступлений, средства массовой информации, Интернет, социальные сети.

The article is devoted to the analysis of the opportunity and the necessity of using mass media in the process of victimologic crime prevention. Main drawbacks of the interaction between law-enforcement authorities and mass media in the process of preventative measures for victims' aversive behaviour have been determined. It has been proved that distribution of information to the citizens by law-enforcement authorities about facts and methods of committing crimes has a great preventive meaning in victimologic aspect since it provides an opportunity for the potential victim to avoid criminal situations, predict actions of the delinquent, fend off adequately, facilitate citizens' providing information that will be helpful in crime detection and investigation, especially the latent ones.

Key words: crime victim, victimologic crime prevention, the Internet, social networks.

Актуальність. Сучасний стан криміногенної обстановки в українському суспільстві характеризується проникненням злочинності у всі сфери громадського життя. Дана проблема зобов'язує державу в особі правоохоронних органів використовувати різноманітні засоби, форми та методи протидії злочинності та здійснення її профілактики. Для досягнення максимального ефекту в протидії злочинності слід приділяти увагу не лише особам, що вчиняють злочинні посягання, а також особам, які стали жертвами злочинів або можуть ними стати.

Віктимологічний напрямок профілактики злочинних посягань реалізується шляхом впливу на осіб, які в силу своїх психологічних, анатомічно-фізіологічних, соціально-рольових та поведінкових якостей мають вищий віктимний рівень тобто збільшені шанси стати жертвою злочину.

Здійснення профілактики віктимологічної спрямованості, як і традиційної, повинно проводитись з використанням всіх новітніх досягнень та можливостей сьогодення,

зокрема, засобів масової інформації (далі – ЗМІ). Використання такого потужного інституту громадянського суспільства в процесі віктимологічної профілактики заслуговує на вивчення та впровадження.

Аналіз остатніх досліджень. Загальні питання віктимологічної профілактики злочинів, як такої, дістали своє відображення у наукових працях, як вітчизняних так і зарубіжних науковців. Серед яких: Ю.М. Антонян, О.М. Джужа, А.І. Долгова, А.П. Закалюк, А.Ф. Зелінського, В.Є. Квашис, В.П. Коновалова, В.М. Кудрявцева, О.М. Мойсюк, В.О. Меркулова, О.Є. Михайлова, В.С. Мінська, Є.М. Моісеєв, В.І. Полубинський, В.Я. Рибальська, Д.В. Ривман, В.О. Туляков, Л.В. Франк, Г. Хентіг, Г.І. Чечель, В.І. Шакун, О.Ю. Юрченко. Слід також зазначити, що на даний час на науковому рівні проведено вивчення практики використання ЗМІ у діяльності правоохоронних органів такими вченими, як: О.М. Бандурка, О.С. Зеленецький, С.Г. Братель, М.В. Джафарова, О.В. Джафарова, І.Д. Казанчук, Р.А. Калюжний, В.А. Комаров, Я.Ю. Кондратьєв, Ю.Ф. Кравченко,В.І. Олефір, І.Л. Олійник, В.М. Плішкін, О.В. Поколодна, Ю.І. Римаренко. Однак місце, роль та можливості ЗМІ в контексті віктимологічного напрямку профілактики злочинності на даний час не дістали широкого відображення в наукових дослідженнях.

Метою статті є окреслити можливості ЗМІ, як інструменту впливу на свідомість осіб наділених високою віктимністю з метою попередити процес їх віктимізації. Визначити обсяг та спектр використання ЗМІ правоохоронними органами для попередження злочинів.

Виклад основного матеріалу. Віктимологічна профілактика – це включена в соціальну систему попередження злочинів підсистема загальносоціальних і спеціально-кримінологічних заходів, спрямованих на зниження індивідуальної та масової віктимності за допомогою усунення негативних віктимних нахилів, активізації захисних можливостей потенційних жертв злочинів та забезпечення їх безпеки [1, 241].

Об'єктом такої профілактики виступає жертва злочину, тобто людина, якій в результаті суб'єктивного бажання злочинця або з об'єктивно складних обставин заподіюється фізична, моральна або майнова шкода [2, 7], незалежно від того, визнано її в офіційному порядку чи такою вона вважає себе сама [3, 35].

Зміст віктимологічної профілактики включає в себе діяльність, спрямовану на виявлення, усунення або нейтралізацію чинників, обставин, ситуацій, які формують віктимну поведінку і обумовлюють вчинення злочинів, виявлення груп ризику і конкретних осіб з підвищеним ступенем віктимності і вплив на них з метою відновлення або активізації їх захисних властивостей, а також розробка або вдосконалення вже наявних спеціальних засобів захисту громадян від злочинів та подальшої віктимізації [4, 377-378].

Головне завдання такої профілактики є змінити віктимну поведінку потенційних жертв й запобігти можливості їх перетворення на реальних потерпілих від злочинів [5, 71-74].

Для виконання цього завдання повинні залучатися всі державні органи (виконавчої, законодавчої влади, правоохоронні органи та органи місцевого самоврядування), а також громадські організації та інші інститути громадянського суспільства, які повинні взаємодіяти та взаємодоповнювати одне одного. Комплексний характер діяльності даних інституцій створюватиме дієвий вплив на особу, що є потенційною жертвою або реально потерпіла від злочинного посягання, має забезпечити зменшення кількості

злочинів шляхом викорінення злочинів що скоюються з вини жертви та мінімізацію рецидивної віктимізації.

У наш час ЗМІ – один із могутніх соціальних інститутів освіти і виховання мас. Інститути соціального інформування – преса, радіо, телебачення – одночасно є інститутами виховання політичної культури, економічного мислення та правового виховання, які використовуються владними структурами в інтересах задоволення потреб суспільства, суспільного прогресу[6, 166].

ЗМІ – це установи, створені для відкритої, публічної передачі за допомогою спеціального технічного інструментарію різних відомостей будь-яким особам [7, 421].

Слід виокремити окремо мережу Інтернет – всесвітню інформаційну систему загального доступу, яка логічно зв'язана глобальним адресним простором та базується на Інтернет-протоколі, визначеному міжнародними стандартами[8]. Оскільки на нашу думку в даній мережі проявляються різні види ЗМІ.

Сучасний розвиток людства дає можливість широко застосовувати друковану пресу, телебачення, засоби радіомовлення та ресурси мережі Інтернет як складову віктимологічної профілактики злочинів.

Доцільність використання ЗМІ виявляється у тому, що сьогодні масс-медіа користуються високим престижем та авторитетністю серед населення різної категорії, соціальних та вікових груп.

Для поширення серед населення інформації щодо діяльності органів внутрішніх справ використовуються різні форми її підготовки: випуск і поширення інформаційних бюлетенів, прес-оглядів, фото, відеоматеріалів, інформаційних збірників, експрес-інформації; проведення прес-конференцій, брифінгів, «круглих столів», телевізійних дебатів, прес-клубів, організація інтерв'ю з керівниками органів внутрішніх справ; підготовка і проведення телепередач і радіопередач; забезпечення публікацій (виступів) у ЗМІ керівників або інших відповідальних працівників органів внутрішніх справ; розміщення web-сторінок в Інтернеті про органи внутрішніх справ; інші форми поширення офіційної інформації, що не суперечать чинному законодавству [9, 64].

Така взаємодія розглядається як потенційна можливість самовдосконалення й саморозвитку правоохоронної системи. Вона дозволяє: заощаджувати сили та засоби при організації роботи з розкриття й розслідування злочинів; забезпечувати широту й оперативність інформаційного впливу на населення; здійснювати пошук злочинців на практично не обмеженій території; створювати сприятливі умови для діяльності правоохоронних органів [10, 104].

Проте слід зазначити про низький рівень ефективності використання ЗМІ у процесі віктимологічної профілактики, яка здійснюється правоохоронними органами, зокрема, органами внутрішніх справ. Тому що в Україні форми взаємодії зводяться до: 1) щоденного надання ЗМІ повідомлень та аналітичних матеріалів про оперативну обстановку в державі; 2) організації та проведення брифінгів та прес-конференцій, інтерв'ю та коментарів з участю керівництва Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС) України; 3) розміщення на веб-сайті МВС України інформаційних повідомлень, статей, нарисів, актуальних коментарів та інших матеріалів про діяльність органів внутрішніх справ; 4) висвітлення в ЗМІ прямих телефонних ліній за участю керівництва ГУМВС, УМВС України; 5) обробці письмових запитів від представників ЗМІ, надання письмових відповідей, роз'яснень у телефонному режимі [11, 99].

На наше переконання така діяльність носить лише загально інформаційний

характер та позбавлена практично значущого забарвлення. Оскільки органами внутрішніх справ надається лише інформація про їх діяльність, немає даних які б могли бути використані громадянами для відвернення та недопущення злочинних посягань щодо себе та свого особистого майна.

Із профілактичною метою доцільно інформувати населення про способи й методи дій злочинців, щоб скоротити кількість потенційних жертв цих злочинів [12, 71].

Також через ЗМІ слід повідомляти громадян та пропагувати необхідність та доцільність встановлення охоронної сигналізації, протиугінного обладнання на транспортні засоби; дотримання заходів протидії кишеньковим крадіжкам та грабежам.

До відома населення необхідно доводити прості та ефективні поради віктимологічної профілактики, а саме: уникати місць чи ситуацій, що створюють сприятливі умови для злочинного посягання (безлюдні місця, під'їзди, підвали);не спілкуватися з представниками криміналітету (кримінального світу); не мати спільних справ чи відносин з ними;не поширювати про себе та свою сім'ю вичерпну інформацію (навіть законослухняним оточуючим), яка може викликати зацікавленість та привернути увагу злочинців;зберігати максимальну закритість у відносинах з незнайомими громадянами (невизначеність, ситуація, коли жертва залишається «утаємничою» для злочинця), тобто взагалі не вступати в контакти зі злочинцями;у разі небезпеки нападу звичайного злочинця робити все для того, щоб привернути увагу оточуючих до себе або чинити активний опір; небезпеки нападу високопрофесійного злочинця — навпаки, проявити витримку, спокій, можливо, піти на поступки, знижуючи рівень його агресивності [13, 122-123].

На наше переконання для подачі вище зазначеного матеріалу слід широко застосовувати сторінки соціальних мереж, таких як: Facebook, Twitter, Instagram, Вконтакте, Одноклассники. Оскільки дані Інтернет-ресурси користуються популярністю серед широкої аудиторії громадян, дають можливість застосування наочності (фото, відео матеріалів) та швидкого поширення інформації в кіберпросторі. Додатково потрібно відзначити, що переважна більшість молоді дістають інформацію про навколишній світ із мережі Інтернет.

Інформування населення про вчинені злочини та про стан злочинності в цілому, а також про методи боротьби з нею — це, з одного боку, реалізація права громадян на інформацію про те, що відбувається в суспільстві, а з другого боку — це потрібно для створення умов діяльності правоохоронних органів, забезпечення сприятливого клімату у взаємодії з населенням і ЗМІ, аби вони відчували, що про них згадують не тільки задля конкретної допомоги, а потребують їхньої допомоги та взаєморозуміння завжди [14].

Основними цілями кримінологічної поінформованості є: спонукання населення до активного позитивного поводження, спрямованого на забезпечення ефективності профілактичних заходів; усунення віктимної поведінки; виявлення латентних злочинів, осіб, які їх вчиняють, а також латентних потерпілих[15, 87].

З огляду на вище зазначене важливим організаційним моментом під час інформаційної взаємодії між органами внутрішніх справ та пресою є розробка стратегії й тактики їх взаємовідносин. До останніх варто віднести: 1) визначення центрами громадських зв'язків найбільш впливових у регіоні друкованих засобів масової інформації із складенням їх переліку та короткою характеристикою; 2) своєчасну та якісну підготовку матеріалів або повідомлень для друку; 3) систематичне проведення моніторингу публікацій, що стосуються діяльності органів внутрішніх справ, та

визначення їх впливу на громадську думку; 4) встановлення тісних контактів із редакціями газет і журналів та визначення напрямків взаємовигідної співпраці; 5) забезпечення своєчасного та об'єктивного реагування на критичні виступи у пресі; 6) визначення довготермінової тематики та графіків публікацій про органи внутрішніх справ у друкованих засобах масової інформації [16, 12].

Треба знати й використовувати такі «хитрощі» журналістики як, наприклад, «зацікавлення», коли заголовки газет, початкові фрази передач спрямовані насамперед на залучення уваги читачів і глядачів, тобто побудові матеріалу за принципом «перевернутої піраміди» – подавання відомостей у порядку їхньої важливості та зацікавлення. При цьому слід пам'ятати, що повідомлення й публікації з правоохоронної тематики традиційно викликають в аудиторії надмірну увагу. Ця обставина нерідко використовується проти правоохоронних органів [17, 12].

Висока ефективність профілактичного впливу ЗМІ на потенційних жертв обумовлюється наступними особливостями їх діяльності: комунікативністю; гласністю та доступністю; спрямованістю на певну аудиторію; швидкістю та потужністю інформаційного впливу; динамічністю, стабільністю, всебічністю, інтенсивністю; сталістю ідеологічного і пропагандистського впливу; різноманітністю засобів впливу на аудиторію [16, 9].

Тому ЗМІ через призму їх використання як інструменту віктимологічної профілактики, не лише виконують інформативну функцію (хоча вона є їх основною), але пропагують ідеї, погляди, вчення, і беруть, таким чином, участь у соціальному управлінні. Шляхом формування громадської думки, вироблення певних установок, вони спонукають людину до тих чи інших вчинків [18, 33], в даному випадку до позитивної поведінки, що в свою чергу мінімізує ризик стати жертвою злочину.

Висновки. Інформування громадян правоохоронними органами про факти та способи вчинення злочинів має велике превентивне значення у віктимологічному плані, оскільки дає змогу потенційним жертвам уникати злочинних ситуацій, прогнозувати дії зловмисника, давати їм належну відсіч, сприятиме наданню з боку громадян відомостей, що сприятимуть виявленню та розслідуванню злочинів, особливо латентних. Безумовними плюсами такої діяльності є доступ до свідомості великої кількості людей, мобільність таких заходів, їх ефективність, окупність та економічність.

Проведення інформаційних заходів профілактичного впливу правоохоронні органи повинні здійснювати через найбільш популярні та авторитетні газети, журнали, радіостанції, телеканали, із застосуванням біг-бордів та іншої візуальної реклами (брошур, листівок, тощо). Що стосується радіостанцій та телеканалів корисна для громадян інформація повинна подаватися в проміжки часу, які характеризується наймасовішою увагою аудиторії.

Окремим важливим аспектом впровадження заходів профілактики в інформаційний простір є використання Інтернет ресурсів та соціальних мереж. Це напрямок повинен стати пріоритетний з огляду на наступні чинники: в Інтернет-павутині представлені всі традиційні ЗМІ; популярність серед великої кількості населення, яке сприймає інформацію; високі можливості поширення самої інформації, забезпечення принципу наочності; значна економія бюджетних коштів. Тому даний напрямок не може обмежуватися веденням Інтернет-сайтів у правоохоронних органів та сторінок у соцмережах (Facebook, Twitter та ін.) їх представників, а наповнення цих ресурсів якісним контентом, який спрямований на віктимологічну профілактику.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ривман Д.В. Криминальнаявиктимология – СПб.: Питер, 2002. – 304 с.

2. Мойсюк О.М. Віктимологічнапрофілактика порушень безпеки дорожнього руху (ст. 215 КК України): Автореф. дис. канд. юрид. наук. – К., 1999. – 19 с.

3. Гарькавець С.О. Віктимологія. Навчальний посібник. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2006 .– 116 с.

4. Криминология: Учебник / под ред. Долговой А.И. – М.: ИНФРА-М-Норма,1997. – 784 с.

5. Опульський В.Б. Віктимологічна профілактика насильницької злочинності // Трипільська цивілізація. – 2012. – № 8. – С. 71-74.

6. Основи масово-інформаційної діяльності: Підручник // А.З.Москаленко, Л.В.Губерський, В.Ф.Іванов. – К., 1999. – 634 с.

7. Пугачев В.П. Политология. Справочник студента / В. П. Пугачев. – М. : АСТ. – 2001 – 574 с.

8. Про телекомунікації: Закон України від від 18.11.2003р. (зі змінами та допов.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1280-15

9. Легеза Ю.О. Відомчі засоби масової інформації в механізмі формування правосвідомості співробітників органів внутрішніх справ України: Дис. канд. юрид. наук: 12.00.01 / Ю.О. Легеза; Нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2005. – С. 64.

10. Журавель, В.А. Проблеми теорії та методології криміналістичного прогнозування / В. А. Журавель. – Х. : Право, 1999. – 304 с.

11. Даніель А.В. Правові аспекти взаємодії органів внутрішніх справ із засобами масової інформації [Електронний ресурс] / А.В. Даніель // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2013. – № 5 (Т. 2). – С. 97-100. – Режим доступу: http://www.lj.kherson.ua/pravo05/part_2/28.pdf.

12. Бандурка О.М. Партнерські взаємовідносини між населенням та міліцією: підручник. Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 352 с.

13. Кримінологічна віктимологія: Навчальний посібник / Моісеєв Є.М., Джужа О.М., Василевич В.В. та ін.; За заг. ред. проф. О.М. Джужі. – К.: Атіка, 2006. – 352 с.

14. Симоненко Ю.М. Взаємодія та конфлікти ЗМІ з представниками правоохоронних органів у вирішенні проблем злочинності [Електронний ресур]. – Режим доступу: http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2353

15. Юрченко О.Ю. Роль віктимної поведінки потерпілих при вчиненні тяжких насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи в Україні: дис. кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Юрченко Ольга Юріївна. – Х., 2004. – С. 87.

16. Недов С.Л. Організаційно-правові засади взаємодії органів внутрішніх справ із засобами масової інфомації: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / С.Л. Недов ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2009. – 19 с.

17. Даньшин, М.В. Класифікація способів приховування злочинів у криміналістиці: автореф. дис. к. юрид. н. / М. В. Даньшин. – Х., 2000. – 20 с.

18. Любивый Я. В. Современное массовое сознание; динамика и тенденции развития. – К., 1993. – 140 с.